

Bijlage A

De overzichten van ruilverkavelingen van de Cultuurtechnische Dienst.

In de handbibliotheek van de historisch geografen van de afdeling Landschap en ruimtegebruik van Alterra zijn kopieën van lijsten en kaarten met overzichten van ruilverkavelingen gedeponeerd. Dit materiaal, dat door de historisch geografen van Alterra en haar voorgangers gebruikt is om landschapsverandering te onderzoeken, komt bij de tekenkamer van de Cultuurtechnische Dienst vandaan. De Cultuurtechnische Dienst en haar opvolgers, de Landinrichtingsdienst en tegenwoordig de Dienst Landelijk Gebied, hielden er op bij wat de stand van zake in de ruilverkaveling was.

Het materiaal bestaat, zoals gezegd uit twee delen. In de eerste plaats zijn er de lijsten met ruilverkavelingen. Vanaf de inwerkingtreding van de *Ruilverkavelingswet van 1924* is een aantal kengetallen per ruilverkaveling opgenomen. Dit zijn de volgende zaken:

- Uniek identificatienummer (volgnummer)
- Bloknaam
- Provincie
- Blok grootte bij aanvraag
- Blok grootte bij stemming
- Datum van aanvraag
- Datum waarop het plan werd aangenomen
- Datum waarop het plan werd vastgesteld
- Datum waarop het plan werd afgestemd
- Datum waarop het plan werd opgelegd
- Bloknummer waarin het plan eventueel werd opgenomen.

Het spreekt voor zich dat niet altijd alle velden zijn ingevuld. Het is immers niet nodig een ruilverkaveling op te leggen wanneer deze is aangenomen.

Het tweede deel van het materiaal bestaat uit fotokopieën van kaarten. Men heeft bij de Cultuurtechnische Dienst op 1:50.000 kaarten de exacte blok grenzen van alle ruilverkavelingen aangegeven. Deze zijn verkleind naar 1:100.000. In de blokken staat niet de naam van de ruilverkaveling, maar het unieke volgnummer. Deze nummers komen weer overeen met de lijsten en met de nummers van de ruilverkavelingen in de jaarverslagen van de Cultuurtechnische Dienst.

Hoewel het materiaal erg bijzonder is, zijn er enige haken en ogen. De periode vóór 1950 wordt voor 100% gedekt. Alle projecten waarvoor het tot een officiële aanvraag kwam zijn erin opgenomen. Dit houdt in dat het mogelijk is om ook afgestemde en nooit uitgevoerde projecten te identificeren. Het gedeelte van na 1950 is echter minder volledig en moet met meer omzichtigheid worden behandeld. In de eerste plaats is van een groot aantal recente ruilverkavelingen de naam niet weergegeven. Het is hierdoor niet altijd te achterhalen welk project het unieke nummer voorstelt. Ten tweede geven de lijsten slechts een overzicht tot het begin van de jaren zeventig, het moment waarop de lijsten zijn gekopieerd voor Alterra. Gebeurtenissen als aanvragen, stemmingen en vaststellingen van na die tijd, zijn er niet in opgenomen. Ten derde zijn ook niet alle projecten van vóór die tijd erin opgenomen. Dit hangt samen met de sterke toename van het aantal aanvragen vanaf de jaren vijftig. Om de beperkte middelen goed te besteden werden projecten op hun urgentie beoordeeld. Aanvragen, die niet op het voorbereidings- of urgentieschema kwamen, werden niet officieel gemaakt en derhalve niet vermeld. Hoewel het materiaal niet volledig is, is het echter goed bruikbaar voor kwantitatieve analyses, met name voor de periode tot ongeveer 1950.

Aanvulling van dit materiaal met data uit de jaarverslagen van de Cultuurtechnische Dienst is niet zonder meer mogelijk. Vergelijking van de twee bronnen laat zien dat er andere criteria gebruikt zijn bij het samenstellen van de overzichten. Het is niet geheel duidelijk welke dit zijn geweest. Ook is met behulp van de lijsten van de Cultuurtechnische Dienst niet altijd te achterhalen welke projecten afzonderlijk zijn aangevraagd, maar samen zijn uitgevoerd. Dit alles maakt van het samenvoegen van de twee bronnen, de lijsten en de jaarverslagen, een ingewikkelde aangelegenheid.

Bijlage B

Overzicht van de belangrijkste elementen van de ruilverkavelingswetgeving

Ruilverkavelingswet 1924

Aanvraag	Kon worden ingediend door de eigenaars van land in het betreffende blok. Moest zijn voorzien van minimaal 25% van de handtekeningen van hen.
Stemming	Een ruilverkaveling vond doorgang indien minimaal de helft van de eigenaars voor was en deze eigenaars minimaal de helft van de in stemming gebrachte oppervlakte vertegenwoordigden (dubbele meerderheid). Thuisblijvers werden geacht vóór de ruilverkaveling te stemmen.
Opleggen	Geen mogelijkheid tot opleggen van ruilverkaveling.
Financieringswijze	Geen subsidie. De staat schoot de kosten voor. Terugbetaling diende over een periode van tien jaar te geschieden. De rente en aflossing waren vastgesteld op 13,6%.
Uitvoering	Plan van toedeling en plan van wegen en waterlopen werden gelijktijdig vastgesteld.
Pacht	Pacht diende geregeld te worden met regeling van de geldelijke gevolgen van dien (geen procedure of vaste regelgeving).

Wetswijziging 1934

Financieringswijze	Betalingsstermijn werd van tien op dertig jaar gebracht. Rente daalde van 13,6 naar 6%.
--------------------	---

Ruilverkavelingswet 1938

Aanvraag	Kon worden ingediend door minimaal 20% van de eigenaars, overheden en landbouwverenigingen in het gebied.
Stemming	Een ruilverkaveling vond doorgang indien minimaal de helft van de eigenaars voor was of wanneer een minderheid van eigenaars met minimaal de helft van de in stemming gebrachte oppervlakte voor was. Thuisblijvers werden geacht vóór de ruilverkaveling te stemmen.
Opleggen	De overheid kon een ruilverkaveling aan een gebied opleggen wanneer men dit in het algemeen belang achtte (artikel 37 en 38).
Financieringswijze	De door de belanghebbenden te betalen kosten dienden te worden terugbetaald over een periode van 26 jaar. De rente bedroeg 5%. De administratieve kosten kwamen voor rekening van het Rijk.
Uitvoering	Uitvoering van het plan van wegen en waterlopen werd eerder in de procedure mogelijk.
Pacht	Pacht diende geregeld of opgeheven te worden met regeling van de geldelijke gevolgen van dien (geen procedure of vaste regelgeving).
Overig	Mogelijkheid tot ruilverkaveling bij overeenkomst

Wetswijziging 1941	
Aanvraag	Kon nu eveneens worden ingediend door stichtingen ter bevordering van de landbouw.
Opleggen	Procedure voor het opleggen van een ruilverkaveling werd vergemakkelijkt.
Uitvoering	Het werd mogelijk de uitvoering van het plan van wegen en waterlopen te beginnen voordat het plan van toedeling was vastgesteld.
Overig	Eigenaars konden worden afgekocht in geld, in plaats van grond.
Ruilverkavelingswet 1954	
Aanvraag	
Stemming	Een ruilverkaveling vond doorgang indien minimaal de helft van de eigenaars voor was of wanneer een minderheid van eigenaars met minimaal de helft van de in stemming gebrachte oppervlakte voor was. Thuisblijvers werden geacht vóór de ruilverkaveling te stemmen.
Financieringswijze	De door de belanghebbenden te betalen kosten dienden te worden terugbetaald over een periode van 30 jaar. De rente en aflossing bedroegen 5%.
Uitvoering	Plan van toedeling en lijst geldelijke regelingen werden gesplitst
Pacht	Pachters werden aangemerkt als belanghebbenden, iedere pachter had recht op een evenredig deel in de nieuwe situatie. Er kwam een pachtregistratie. Pachtverhoudingen konden worden gewijzigd. Dwangpacht - het opleggen van een verpachting van grond - werd geïntroduceerd.
Toewijzing openbare lichamen	Maximaal 5% van de gronden kon worden aangewezen voor doeleinden van algemeen nut.
Natuur en landschap	Landschapsplan kreeg wettelijke status, gronden met landschappelijke waarde werden veiliggesteld.
Wetswijziging 1975	
Stemming	Alleen werkelijk uitgebrachte stemmen werden geteld. Thuisblijvers werden niet langer geacht met het plan in te stemmen.
Financieringswijze	Rente en aflossing bedroegen 6% over 26 jaar.
Pacht	Pachters kregen stremrecht.

Bijlage C

Schatting van ruilverkaveling (in hectare en miljoenen gulden) uitgevoerd door de Heidemij, de Grontmij en anderen, 1955-1985

Jaar van stemming	Totaal		Heidemij				Grontmij				Anderen			
	ha.	Milj.	ha.	%	milj.	%	ha.	%	milj.	%	ha.	%	milj.	%
1955	17.697	72,1	11.002	32,2	44,8	62,1	6.695	37,8	27,3	37,9				
1956	6.689	27,3	3806	56,9	17,0	62,1	2.883	43,1	10,3	37,9				
1957	30.274	83,7	20.382	67,3	52,7	62,9	9.892	32,7	31,0	37,1				
1958	27.379	82,1	21.415	78,2	66,1	80,6	5.964	21,8	16,0	19,4				
1959	41.711	94,4	6195	14,9	12,4	13,1	35.516	85,1	82,0	86,9				
1960	40.328	95,9	28.557	70,8	69,5	72,4	11.771	29,2	26,4	27,6				
1961	51.460	90,7	14.665	28,5	26,2	28,9	36.795	71,5	64,5	71,1				
1962	45.764	77,7	14.984	32,8	24,0	30,9	24.587	53,7	49,7	64,0	6.193	13,5	4,0	5,1
1963	52.769	95,2	49.605	94,0	91,6	96,2	3.164	6,0	3,6	3,8				
1964	47.087	140,7	34.354	73,0	95,3	67,7	12.198	25,9	44,7	31,8	535	1,1	0,7	0,5
1965	54.709	130,5	24.780	45,3	59,3	45,5	24.322	44,5	53,1	40,7	5.607	10,2	18,1	13,8
1966	53.088	137,2	20.410	38,4	51,6	37,6	32.678	61,6	85,6	62,4				
1967	57.644	210,4	30.185	52,4	112,1	53,2	27.459	47,6	98,3	46,8				
1968	51.967	160,4	33.895	65,2	105,5	65,5	18.072	34,8	55,4	34,5				
1969	49.510	208,3	29.580	59,7	98,6	47,3	10.780	21,8	83,6	40,1	9.150	18,5	26,1	12,6
1970	55.347	237,2	21.350	38,6	91,7	38,7	29.527	53,3	126,9	53,5	4.470	8,1	18,6	7,8
1971	55.828	240,3	43.725	78,3	182,5	75,9	12.103	21,7	57,8	24,1				
1972	51.742	238,6	35.797	69,2	173,3	72,6	15.945	30,8	65,3	27,4				
1973	38.122	222,2	21.963	57,6	144,7	65,1	7.517	19,7	39,0	17,6	8.642	22,7	38,5	17,3
1974	49.041	225,4	27.209	55,5	133,1	59,0	21.832	44,5	92,3	41,0				
1975	7.458	45,3	7.458	100,0	45,3	100,0								
1976	27.439	99,3	16.630	60,6	57,3	57,7	10.809	39,4	42,0	42,3				
1977	40.224	206,6	3.688	9,2	18,0	8,7	36.536	90,8	188,6	91,3				
1978	32.140	206,9	25.635	80,4	171,6	83,4	3.051	8,8	15,5	7,0	3.454	10,8	19,8	9,6
1979	53.033	419,5	36.021	67,9	289,5	69,0	9.634	18,2	67,5	16,1	7.378	13,9	62,5	14,9
1980	40.759	247,6	15.745	38,6	66,3	26,8	25.014	61,4	181,3	73,2				
1981	41.765	276,6	31.274	74,9	213,7	77,2	8.214	19,7	41,0	14,8	2.277	5,4	22,0	8,0
1982	39.704	307,0	33.079	83,3	238,0	77,5					6.625	16,7	69,0	22,5
1983	21.515	141,8	2.512	11,7	17,9	12,6	17.640	82,0	118,2	84,0	1.363	6,3	5,7	4,0
1984	35.128	229,1	13.886	39,5	110,2	48,1	14.243	40,6	87,3	38,1	6.999	18,9	31,6	13,8
1985	30.601	140,2	17.231	56,3	79,4	56,6	8.555	29,0	40,1	28,6	4.815	15,7	20,7	14,8

Bron: Archief Grontmij, overzicht bedeling ruilverkavelingen over Heidemij, Grontmij en derden.

Bijlage D

Ruilverkavelingen waarvan de stemmingsuitslagen zijn opgenomen in het Tijdschrift voor de Nederlandsche Heidemaatschappij en in de jaarverslagen van de Cultuurtechnische Dienst en Centrale Cultuurtechnische Commissie. De met een * gemerkte ruilverkavelingen zijn afgestemd; het met een ** aangeduide project is opgelegd

Ruilverkaveling	Provincie	Jaar	Aantal belang- hebbenden	Tegen		Opp. blok	Tegen	
				Abs	%		Abs.	%
Hollumer Mieden	Fr	1925	466	4	1	335	3	1
Nieuwleusen	Ov	1925	758	19	3	1.216	67	6
Noordlaarder Made	Gr	1926	86	33	38	166	55	33
Lithoyense Broek	NB	1938	528	17	3	510	32	6
Lucaswolde	Gr	1939	143	54	38	214	89	42
Mallemsche Esch	Gl	1939	53	19	36	96	36	38
Ser Pauluspolder	Zl	1939	270	28	10	492	111	23
Diessensche Broek	NB	1939	400	96	24	507	228	45
Nuth	Li	1939	628	286	46	365	193	53
De Mieden	Fr	1940	398	62	16	524	177	34
Aalder en Mepper Veld	Dr	1940	261	26	10	1.029	91	9
Odoormer Esch	Dr	1940	216	9	4	165	7	4
Wallinger en Eursinger Esch	Dr	1940	130	23	18	139	66	47
Staphorst-West	Ov	1940	1.696	503	30	3.858	1.550	40
Molengoot	Ov	1940	486	54	11	1.498	254	17
Usseler Esch	Ov	1940	86	15	17	231	29	13
Arriër Veld	Ov	1940	166	43	26	586	107	18
Duivensche Broek**	Gl	1940	483	414	86	2.130	1.860	87
Terschelling	NH	1940	1.110	377	34	1.475	638	43
Wieringen	NH	1940	906	157	17	1.920	692	36
Zuid-Scharwoude	NH	1940	25	0	0	42	0	0
Hoogblokland*	ZH	1940	231	152	66	222	180	81
Beeksche Akker	NB	1940	404	132	33	639	368	58
Huizenbeemd	NB	1940	508	91	18	1.163	362	31
Somerensche Akker	NB	1940	422	57	14	403	111	28
Weerter Bosch*	Li	1940	424	316	75	732	601	82
Het Bovenveld	Fr	1941	353	95	27	781	398	51
Exloër Esch	Dr	1941	365	37	10	390	74	19
Valther Esch	Dr	1941	244	25	10	197	22	11
Collendoormer Veen	Ov	1941	319	84	26	702	267	38
Hasseler en Deurninger Esch	Ov	1941	350	126	36	635	354	56
Veenendaal	Gl	1941	1.220	253	21	2.965	883	30
Brakel	Gl	1941	369	148	40	1.140	616	54

Ruilverkaveling	Provincie	Jaar	Aantal belang- hebbenden	Tegen		Opp. blok	Tegen	
				Abs	%		Abs.	%
Beoosten de Eem	Ut	1941	1.144	306	27	4.805	2.136	44
Eilandspolder	NH	1941	520	122	23	889	411	46
Kruiningen	Zl	1941	476	35	7	1.545	68	4
De Aa	NB	1941	1.433	220	15	1.952	825	42
Baxhoeve	Li	1941	235	66	28	148	77	52
Heesbeemden	Li	1941	220	7	3	148	9	6
Meerlo	Li	1941	283	36	13	283	67	24
Eggelsche en Keuper Veld	Li	1941	500	40	8	326	41	13
Posterholt	Li	1941	1.022	96	9	675	158	23
Geestmerambacht*	NH	1941	207	118	57	319	226	71
Buinen	Dr	1942	256	101	39	127	83	65
Staphorst-Noord	Ov	1942	1.944	67	3	1.922	321	17
De Vier Bannen van Duiveland	Zl	1942	591	208	35	2.632	909	35
Deurne	NB	1942	667	74	11	741	216	29
Jubbega-Schurega*	Fr	1942	257	167	65	982	613	62
Glimmerpolder	Gr	1943	66	23	35	238	114	48
Tolberter Petten	Gr	1943	178	20	11	225	35	16
Nes-West	Fr	1943	84	10	12	43	10	23
Zwindersche Veld	Dr	1943	77	11	14	251	93	37
Uitbreiding Deurninger Esch	Ov	1943	120	7	6	160	8	5
Het Laag Hemaal en Lith	NB	1943	980	6	1	2.290	106	5
Radewijker Broek*	Ov	1945	64	41	64	195	171	88
Overdiepsche Polders	NB	1946	319	42	13	517	119	23
Looner Esch*	Dr	1946	128	73	57	210	154	73
Geeser Esch	Dr	1947	564	224	40	1.028	535	52
Ermer Esch	Dr	1947	386	56	15	307	72	23
Gasselter Esch	Dr	1947	432	85	20	429	214	50
Elper Esschen	Dr	1947	230	27	12	260	74	28
Steenwijker Kamp	Ov	1947	672	153	23	397	157	40
Ochten-Dodewaard	Gl	1947	856	21	2	988	65	7
Lievelde	Gl	1947	319	132	41	1.003	525	52
Hedel-Ammerzoden	Gl	1947	1.602	78	5	1.750	203	12
Ommel	NB	1947	212	0	0	276	0	0
Vliegveld Nistelrode	NB	1947	343	0	0	144	0	0
Nieuwolda	Gr	1948	16	0	0	88	0	0
Balmhuizen	Gr	1948	34	11	32	270	108	40
De Kampen	Fr	1948	82	14	17	215	27	13
Zweeloër Esschen	Dr	1948	545	87	16	903	283	31
Westerborker Esschen	Dr	1948	302	81	27	327	168	51
Veenakkers*	Dr	1948	59	31	53	64	44	69
Oldemarkt	Ov	1948	389	180	46	1.196	695	58
Mauriksche Wetering	Gl	1948	1.342	113	8	4.473	995	22

Ruilverkaveling	Provincie	Jaar	Aantal belang- hebbenden	Tegen		Opp. blok	Tegen	
				Abs	%		Abs.	%
Castricum- en Groot- Limmerpolder*	NH	1948	525	407	78	2.251	1.897	84
Waarlands- en Slootgaardpolder	NH	1948	311	103	33	573	242	42
Velserbroek	NH	1948	135	54	40	483	296	61
Spoordonk	NB	1948	781	92	12	1.551	209	13
Beeker Loopje	NB	1948	30	2	7	27	1	5
Sluis 13	NB	1948	688	75	11	310	192	62
Geleen	Li	1948	191	12	6	48	3	6
Linne	Li	1948	373	7	2	132	2	2
De Kolken	Fr	1949	513	80	16	1.306	348	27
Sleener Esschen	Dr	1949	734	26	4	625	55	9
Laaghaler en Hooghaler Esschen	Dr	1949	232	23	10	287	65	23
Nieuwleusen II	Ov	1949	1.688	551	33	4.171	2.406	58
Maas en Waal-West	Gl	1949	4.233	240	6	8.426	1.413	17
Ospelsche Peel	Li	1949	2.852	292	10	4.473	1.290	29
Blitterswijk	Li	1949	605	138	23	787	313	40
Mook-Middelaar	Li	1949	405	116	29	768	461	60
Odoorn	Dr	1950	318	87	27	762	358	47
Anreep-Schieven	Dr	1950	71	29	41	129	65	50
Zwiggelster Esch	Dr	1950	133	2	2	258	3	1
Groot-Driene	Ov	1950	181	52	29	414	211	51
Zendersche Esch	Ov	1950	81	29	36	177	72	41
Daarler Esch	Ov	1950	160	35	22	158	56	35
Stokkumer Esch	Ov	1950	318	87	27	799	250	31
Beltrum	Gl	1950	822	150	18	2.771	647	23
Putten	Gl	1950	479	194	41	503	311	62
Kesteren-Opheusden	Gl	1950	374	43	11	579	85	15
Polder Valkkoog	NH	1950	210	90	43	546	326	60
Maaskant West	NB	1950	1.345	160	12	3.472	722	21
Het Eendennest	NB	1950	937	333	36	894	548	61
Vliegveld Welschap	NB	1950	192	2	1	917	2	0
Meinweg	Li	1950	101	3	3	424	8	2
Maasbree*	Li	1950	520	283	54	434	235	54
Godlinze	Gr	1951	486	204	42	1.744	902	52
Workumer Nieuwland*	Fr	1951	93	57	61	446	279	63
Dwingelder en Lheeder Esschen	Dr	1951	627	141	22	556	214	38
Rossumer Veld c.a.	Ov	1951	618	189	31	2.249	837	37
Alberger Esch	Ov	1951	119	73	61	162	75	46
Hellendoornsche Esch	Ov	1951	141	14	10	85	14	16
Mageler Esch	Ov	1951	287	47	16	115	28	24

Ruilverkaveling	Provincie	Jaar	Aantal belang- hebbenden	Tegen		Opp. blok	Tegen	
				Abs	%		Abs.	%
Weteringer Esch	Ov	1951	102	37	36	79	36	46
Muggenbeet	Ov	1951	33	6	18	20	12	60
Beekbergen	Gl	1951	772	200	26	905	413	46
Gelselaar	Gl	1951	232	94	41	751	366	49
Bommelerwaard-Oost	Gl	1951	2.606	95	4	4.726	349	7
Polder de Zeevang	NH	1951	444	46	10	2.804	268	10
Eede	Zl	1951	554	198	36	1.103	651	59
Schelphoek	Zl	1951	556	200	36	2.318	1.015	44
Uffelter Esch	Dr	1952	616	30	5	237	40	17
Borger	Dr	1952	1.889	134	7	4.091	957	23
Genemuiden*	Ov	1952	382	282	74	1.969	1.215	62
Wervershoof*	NH	1952	453	229	51	1.179	708	60
Westwouderpolder*	NH	1952	28	15	54	238	123	52
Polder het Woud	NH	1952	90	18	20	434	80	18
Schelluinen*	ZH	1952	279	185	66	583	477	82
Smaldonken*	NB	1952	440	248	56	553	371	67
Vlodrop	Li	1952	760	94	12	570	185	32
Meijel	Li	1952	851	31	4	1.002	98	10
De Voorst	Li	1952	241	0	0	192	0	0
Tjongervallei-Noord	Fr	1953	275	39	14	1.044	152	15
De Schanswetering	Ov	1953	301	123	41	679	342	50
De Beneden Dinkel	Ov	1953	1.419	215	15	5.208	1.625	31
Kamperiland c.a.	Ov	1953	292	91	31	7.117	616	9
Ijsselham	Ov	1953	152	20	13	984	93	9
Zoekerveld	Ov	1953	133	13	10	192	32	17
Echteld-Lienden	Gl	1953	2.990	93	3	6.553	683	10
Neederberg	Gl	1953	680	172	25	1.099	351	32
Beltrum II	Gl	1953	131	19	15	142	34	24
Vleuten	Ut	1953	679	44	6	2.435	321	13
De Keverdijksche en Zuidpolder	NH	1953	84	33	39	454	158	35
Texel	NH	1953	1.564	612	39	7.974	3.676	46
Land van Megen	NB	1953	2.086	67	3	3.965	638	16
Hooghaghorst	NB	1953	67	20	30	55	35	64
Arcen	Li	1953	340	63	19	264	70	27
Vriezenveen	Ov	1954	2.590	418	16	4.397	1.655	38
Haarst-Genne*	Ov	1954	376	247	66	2.058	1.353	66
Enter Esch	Ov	1954	540	216	40	195	88	45
Hummelo-Keppel	Gl	1954	365	75	21	976	278	28
Ringpolder	NH	1954	591	38	6	1.252	225	18
Grebpolder	NH	1954	88	16	18	162	25	15
Langeveld	ZH	1954	26	0	0	276	0	0
Montfort	Li	1954	1.028	336	33	1.515	757	50

Ruilverkaveling	Provincie	Jaar	Aantal belang- hebbenden	Tegen		Opp. blok	Tegen	
				Abs	%		Abs.	%
Vuilbenden	Li	1954	512	23	4	334	58	17
Weierd Geefsweer	Gr	1957			17	900	180	20
Haskerveenpolder	Fr	1957			11	4.550	819	18
Exloërveen	Dr	1957			5	794	103	13
Zegveld	Gl	1957			23	1.600	544	34
Het Land van Ravenstein	NB	1957			8	3.400	510	15
Het Bossche Broek	NB	1957			25	2.600	988	38
Broekhuizen	Li	1957	474	8	2	1.100	29	3
Tielerwaard-West	Gl	1958			12	12.720	3.816	30
Arkemheen*	Gl	1958			59	6.140	4.359	71
Woudmeer	NH	1958			6	450	77	17
Warmenhuizen	NH	1958			13	200	60	30
Uitgeest*	NH	1958	345	208	60	1.280	663	52
Land van Heusden en Altena	NB	1958			15	14.000	3.920	28
Elsloo	Fr	1959			28	1.680	638	38
Koningsdiep	Fr	1959			41	11.090	5.212	47
Meppelderdiep	Ov	1959			9	570	125	22
Cortenoever	Gl	1959			41	1.180	307	26
Harmelen-Kockengen	Ut	1959			19	2.380	952	40
Maarsseveense Plassen	Ut	1959			44	550	237	43
Krimpenerwaard-Zuid*	ZH	1959			61	2.240	918	59
Heusden-Vlijmen	NB	1959			7	8.870	887	10
Groote Peel	NB	1959			5	840	118	14
Masheezerveld en Holtheezerbroek	NB	1959			10	920	193	21
De Veenbouwten	Gr	1960			11	730	80	11
Opwierde-Amsweer	Gr	1960			25	1.140	353	31
Noordwolde	Fr	1960			15	1.310	288	22
Hijken	Dr	1960			14	3.790	1.175	31
Steenwijksmoer	Dr	1960			24	2.000	800	40
Vroomshoop	Ov	1960			13	5.250	1.733	33
Denekampse Veld	Ov	1960			9	2.910	844	29
Wierden	Ov	1960			25	2.870	1.378	48
Schuinesloot-Lutterscheiding	Ov	1960			3	4.630	232	5
Warnsveld	Gl	1960			31	8.470	3.642	43
De Drieban	NH	1960			26	2.480	967	39
Kleverskerke	Zl	1960			19	950	247	26
Dorp en Eind	NB	1960			12	1.540	339	22
Ouwervelden	NB	1960			45	890	481	54
Raamsdonk	NB	1960			4	1.370	96	7
Veendam-Wildervank	Gr	1961			22	1.230	295	24
Zwintocht	Gr	1961			17	1.340	295	22
Garijp-Wartena	Fr	1961			20	9.300	3.348	36

Ruilverkaveling	Provincie	Jaar	Aantal belang- hebbenden	Tegen		Opp.		Tegen	
				Abs	%	blok	Abs.	%	
Bronneger en Buinerven	Dr	1961		7		1.920	307		16
Over-Betuwe-Zuid	Gl	1961		5		7.160	931		13
Sint Adolfsland	ZH	1961		20		430	86		20
Stoppeldijk	Zl	1961		7		6.030	1.085		18
Bergeijk	NB	1961		14		5.750	1.150		20
Amerkant	NB	1961		20		3.610	542		15
Munstergeleen-Schinveld	Li	1961		12		3.000	390		13
Lollebeek	Li	1961		4		11.590	1.043		9
Broekstreek	Dr	1962		9		5.550	944		17
Hoonholten	Dr	1962		8		570	148		26
Drijber	Dr	1962		9		1.420	241		17
Vledder	Dr	1962		18		3.630	980		27
Brammelo-Rietmolen	Ov	1962		19		2.700	729		27
Rijk van Nijmegen-Noord	Gl	1962		10		9.300	1.116		12
Zwammerdam	ZH	1962		32		1.650	644		39
Hoeksche Waard-Noord	ZH	1962		7		6.190	371		6
Walzoorden	Zl	1962		1		1.150	12		1
Canisvliet	Zl	1962		23		2.320	719		31
Middelbeers	NB	1962		16		1.770	620		35
Boekel	NB	1962		13		2.510	577		23
Astense Aa	NB	1962		7		7.580	1.137		15
Vlagtwedder Essen	Gr	1963		15		4640	1.578		34
Gaasterland	Fr	1963		38		10.610	4.775		45
Linde-Zuid	Fr	1963		43		7.600	3.724		49
Zuidlaren	Dr	1963		38		2.680	1.233		46
Peizermade	Dr	1963		34		4.170	1.626		39
Rekken	Gl	1963		12		3.540	425		12
Milheeze	NB	1963	243	15	6	480	101		21
De Leijgraaf	NB	1963		11		5.660	1.019		18
Midden-Limburg	Li	1963		17		7.490	2.097		28
Delt-Oude Weer	Gr	1964		31		7.490	3.371		45
Dantumadeel	Fr	1964		43		8.190	3.849		47
Dalen	Dr	1964		13		7.100	2.059		29
Blankenham	Ov	1964		23		1.920	557		29
IJmond-Noord	NH	1964		7		590	65		11
Noord-Beveland	Zl	1964		43		7.470	2.615		35
Zaligheden-West	NB	1964		7		4.250	638		15
Zaligheden-Oost	NB	1964		4		4.850	340		7
Haagsche Beemden	NB	1964		21		2.590	699		27
Waubach	Li	1964		16		535	128		24
Sneeker Oudvaart	Fr	1965		9			0		21
Zieuwent-Harreveld	Gl	1965		14		5.340	961		18
Mierlo	NB	1965		14		1.970	453		23

Ruilverkaveling	Provincie	Jaar	Aantal belang- hebbenden	Tegen		Opp.		Tegen	
				Abs	%	blok	Abs.	%	
Warns	Fr	1966		13	2.960	858	29		
Zuiderpolder	Fr	1966		11	2.100	357	17		
Vries	Dr	1966		17	7.100	2.272	32		
Notter-Rectum*	Ov	1966		53	1.810	1.213	67		
Hattem-Wezep	Gl	1966		30					
Koewacht	Zl	1966		11	5.220	887	17		
Ooststellingwerf	Fr	1967		34	10.170	2.949	29		
Akmarijp	Fr	1967		8	2.810	365	13		
Jubbega-Schurega	Fr	1967		9	5.390	1.132	21		
Genemuiden	Ov	1967		10	1.690	152	9		
Agelo-Reutem	Ov	1967		10	2.080	374	18		
Heerde	Gl	1967		61	3.290	1.579	48		
Oukoop-Kortrijk	Ut	1967		21	6.020	1.565	26		
De Poel-Heinkenszand	Zl	1967		14	6.940	1.527	22		
Uden	NB	1967		12	3.510	667	19		
Noordwaard	NB	1967		1	3.300	132	4		
Berlikum	Fr	1968		16	4.330	1.169	27		
Westerbork	Dr	1968		18	5.020	1.355	27		
Paaslo-Kerkbuurt	Ov	1968		8	3.880	582	15		
Holten-Markelo	Ov	1968		23	12.460	3.489	28		
De Bevermeer	Gl	1968		17	8.120	1.949	24		
Strijper Aa-Budel	NB	1968		13	5.470	1.149	21		
Bergen	Li	1968		9	7.840	1.254	16		
Land van Swentibold	Li	1968		13	4.860	1.069	22		
Oldelamer	Fr	1969		17	4.300	1.161	27		
Sint Johannesgaasterveen- polder	Fr	1969		7	3.800	1.026	27		
Dwingeloo-Smalbroek	Dr	1969		15	5.860	1.817	31		
Lek en Linge	Gl	1969		14	7.690	1.307	17		
Heiligenbergerbeek	Ut	1969		34	5.490	1.537	28		
Assendelft	NH	1969		18	2.720	789	29		
Het Grootslag	NH	1969		18	6.110	1.344	22		
Korendijk-Strienenmonde	ZH	1969		19	9.150	2.745	30		
Rijsbergen*	NB	1969		56	5.750	3.393	59		
Hommerts-Oppenhuizen	Fr	1970		10	4.470	671	15		
Oost- en Westdongeradeel	Fr	1970		13	14.010	3.503	25		
Gieten-Gasselte	Dr	1970		11	3.290	790	24		
Meidijk	Gl	1970		11	1.930	290	15		
Obdam	NH	1970		10	810	130	16		
Kieldrecht	ZH	1970		38	3.780	1.928	51		
Lieshout	NB	1970		32	1.600	656	41		
Zuiderafwateringskanaal- Beneden-Donge	NB	1970		19	9.280	2.598	28		

Ruilverkaveling	Provincie	Jaar	Aantal belang- hebbenden	Tegen		Opp. blok	Tegen	
				Abs	%		Abs.	%
Echt	Li	1970			8	6.320	1.074	17
Boornbergum	Fr	1971			20	2.440	610	25
De Veenspolders	Fr	1971			19	2.440	878	36
Diever	Dr	1971			35	3.480	1.879	54
Over Betuwe-Noord	Gl	1971			17	4.710	1.083	23
Princenhage-Noord	NB	1971			54	300	144	48
Bakel	NB	1971			15	7.310	1.608	22
Gilze-Bavel-Rijensbroek	NB	1971			23	6.590	2.175	33
Ferwerderadeel	Fr	1972			21	7.930	2.300	29
Wonseradeel-Noord	Fr	1972			34	8.150	3.260	40
Hooghalen	Dr	1972			71	1.870	598	68
Rolde	Dr	1972			24	5.230	1.621	31
Anloo	Dr	1972			25	5.590	1.789	32
Aalten	Gl	1972			33	7.240	2.462	34
De Vier Noorder Koggen	NH	1972			25	6.030	1.688	28
Overloon-Merselo	Li	1972			20	8.020	2.005	25
De Marne	Gr	1973			50	7.520	2.632	35
Mastenbroek	Ov	1973			26	8.000	2.240	28
Voorne-Putten	ZH	1973			27	13.970	4.470	32
Zonzeel	NB	1973			19	8.640	2.506	29
De Bjirmen	Fr	1974			10	8.430	1.096	13
Midden-Tjonger	Fr	1974			22	10.470	2.722	26
Rijk van Nijmegen-Zuid	Gl	1974			60	3.860	1.428	37
Dinxperlo	Gl	1974			53	2.120	848	40
Midden-Maasland	NB	1974			23	13.700	3.562	26
Oploo	NB	1974			34	4.270	1.537	36
Het Bildt	Fr	1975	538	225	42	5.275	1.832	35
Daarle-Hellendoorn	Ov	1976	942	424	45			68
Koudum	Fr	1977	407	217	53	5.964	1.976	33
Haulerwijk	Fr	1977	497	260	52	3.773	1.634	43
Lettele-Okkenbroek	Ov	1977	235	54	23			17
De Stelle	ZH	1977			43			16
Vriescheloo	Gr	1978			44			31
Avezaath-Ophemert	Gl	1978			41			30
Westerkogge	NH	1978			48			34
Rijnstreek-Zuid	ZH	1978			36			36
Torenpolder	NB	1978			31			24
Kruisland-Wouw	NB	1978			45			32
Elsloo	Li	1978			26			10
Oude Graaf	Li	1978			53			38
Kessel	Li	1978			23			17
Harkstede	Gr	1979			53			39
Leeuwarderadeel	Fr	1979			29			22

Ruilverkaveling	Provincie	Jaar	Aantal belang- hebbenden	Tegen		Opp.		Tegen	
				Abs	%	blok	Abs.	%	
Tietjerkstradeel	Fr	1979		40				27	
Giethoorn-Wanneperveen	Ov	1979		39				16	
Ruurlo	Gl	1979		30				21	
Oosterwolde	Gl	1979		57				46	
Lopikerwaard	Ut	1979		49				40	
Uitgeest	NH	1979		45				21	
Weert-Stamproy	Li	1979	1.262			4.342	1.997	46	

Bron: 1925-1926: Tijdschrift van de Nederlandsche Heidemaatschappij.

1938-1979: Centrale Cultuurtechnische Commissie en Cultuurtechnische Dienst, *Jaarverslag* (1938-1979).

Bijlage E

Lengte van wegen (km) aangelegd in ruilverkavelingsverband per provincie en totale lengte nieuwe weg in Nederland aangelegd onder begeleiding van de Cultuurtechnische Dienst, 1955-1985

Jaar	Gr	Fr	Dr	Ov	Gl	Ut	NH	ZH
1955								
1956								
1957								
1958								
1959								
1960								
1961								
1962								
1963								
1964								
1965								
1966								
1967	19,0	111,1	26,9	69,7	71,4	0,0	4,2	0,9
1968	28,2	46,1	84,2	78,1	57,0	12,2	8,3	29,4
1969	4,0	33,1	71,3	57,6	105,9	28,3	17,4	30,2
1970	39,4	87,6	18,0	53,3	104,0	18,7	19,0	42,2
1971	20,7	84,3	79,0	90,0	116,9	26,5	27,8	47,1
1972	52,9	39,1	47,1	76,1	78,9	0,0	27,6	0,0
1973	85,3	124,1	8,3	38,3	29,2	18,8	47,8	10,3
1974	3,0	87,9	88,1	13,7	89,5	41,6	17,5	12,9
1975	24,8	58,8	0,0	10,5	16,2	0,0	13,1	26,3
1976	2,1	30,3	13,1	10,0	11,6	0,0	20,7	5,1
1977	60,7	70,6	4,1	24,7	58,8	10,0	16,7	30,1
1978	5,6	38,5	0,0	22,1	45,5	0,0	28,4	31,2
1979	4,1	36,5	0,9	34,8	0,7	0,0	11,4	0,0
1980	10,7	25,9	0,0	13,2	51,9	5,8	0,0	36,2
1981	46,0	27,4	5,3	34,8	21,6	11,3	8,3	35,5
1982	33,9	13,6	3,1	27,0	72,7	16,9	5,7	24,9
1983	14,2	14,0	2,0	13,2	55,0	10,4	20,7	1,3
1984	36,4	35,9	11,2	39,3	79,8	14,1	39,9	34,8
1985	23,0	52,6	10,8	22,9	33,5	29,8	9,5	11,6
Totaal	514,0	1.017,4	473,4	729,3	1.100,1	244,4	344,0	410,0

Vervolg bijlage E

Jaar	Zl	NB	Li	NL	Totaal nieuwe wegen	Aandeel rvk in totaal	Bijz.
1955				525,0	750,0	70	100 in herverk.
1956				359,0	720,0	50	
1957				377,0	520,0	73	
1958				380,0	700,0	54	
1959				417,0	1.350,0	31	
1960				400,0	1.091,0	37	
1961				342,0	896,0	38	
1962				340,0	994,0	34	
1963				317,0	762,0	42	
1964				460,0	929,0	50	
1965				568,0	1.000,0	57	
1966				472,0	800,0	59	
1967	12,9	167,0	100,3	583,4	929,0	30	
1968	17,9	109,8	102,6	573,8	867,5	27	
1969	46,4	68,5	29,7	492,4	741,7	19	
1970	23,0	143,3	44,2	592,7	695,1	30	
1971	39,0	110,3	49,1	690,7	826,6	24	
1972	26,2	22,1	61,8	431,8	539,2	20	
1973	16,5	104,5	17,0	500,1	648,1	21	
1974	37,0	67,2	39,8	498,2	641,2	22	
1975	35,5	44,3	16,8	246,3	445,6	22	
1976	7,8	103,6	22,9	227,2	439,5	31	
1977	5,9	46,0	62,1	389,7	515,5	22	
1978	43,7	40,4	24,7	280,1	529,1	21	
1979	18,1	57,0	47,8	211,3	385,7	32	
1980	7,3	110,2	19,8	281,0	389,2	35	
1981	9,8	91,0	35,8	326,8	473,8	29	
1982	13,0	44,3	15,9	271,0	382,6	19	
1983	0,0	32,5	28,6	191,9	284,6	21	
1984	41,3	71,7	40,3	444,7	548,5	28	
1985	0,0	37,0	20,5	251,2	286,6	20	
Totaal	401,3	1.470,7	779,7	12.441,3	21.081,1	36	

Bron: Centrale Cultuurtechnische Commissie en Cultuurtechnische Dienst, *Jaarverslag* (1955-1985).

Bijlage F

Verandering in het aantal eigenaren en eigendomspercelen in 56 ruilverkavelingen (1955-1967) opgenomen in de jaarverslagen van de Centrale Cultuurtechnische Commissie en Cultuurtechnische Dienst

Ruilverkaveling	Prov.	Jaar	Opp. (ha)	Aantal eigenaren		Aantal eigendomspercelen	
				Voor	Na	Voor	Na
Uffelter Esch	Dr	1955	242	224	183	712	333
Nieuw-Leusen II	Ov	1955	4.655	1.030	1.046	2.434	1.939
Hooghaghorst	NB	1955	57	25	24	40	37
De Voorst	Li	1955	191	131	91	256	176
Blitterswijk	Li	1955	807	259	247	1.114	698
Ottersum	Li	1955	2.780	600	601	3.317	1.514
Alberger Es	Ov	1956	164	58	59	246	90
Gelselaar	Gl	1956	778	164	156	578	324
Waarlands- en Sloopgaardpolder	NH	1956	575	258	249	556	315
Ommel en Beeker Loopje	NB	1956	322	111	94	394	202
Het Eendennest	NB	1956	942	564	446	1.245	736
Arcen	Li	1956	264	180	178	564	382
Grebepolder	NH	1957	162	92	72	217	109
Maaskant-West	NB	1957	3.531	789	760	1.587	1.415
Rossumer- en Zoekerveld	Ov	1958	2.459	398	402	3.158	941
Kesteren-Opheusden	Gl	1958	590	244	232	321	282
Eede	Zld	1958	1.128	365	360	1.646	641
Ospelse Peel	Li	1958	1.015	496	452	1.613	998
Meijel	Li	1958	4.596	995	973	3.457	2.340
Enter Esch	Ov	1959	200	287	278	700	323
Beltrum I en Beltrum II	Gl	1959	3.014	592	586	2.031	1.228
Vuilbenden	Li	1959	335	336	319	843	609
Vlodrop	li	1959	649	409	336	1.678	647
Tjongervallei-Noord	Fr	1960	1.050	183	159	294	268
Schanswetering	Ov	1960	705	211	170	903	279
Ijsselham	Ov	1960	387	75	69	116	119
Ommerveld	Ov	1960	156	29	30	37	36
Zelhorst	Ov	1960	163	27	28	31	30
Beekbergen	Ov	1960	944	555	550	1.703	1.204
Waarde	Zld	1960	927	366	368	1.301	727
Tolberter Petten	Gr	1961	225	88	75	114	89
Lucaswolde	Gr	1961	212	81	72	96	96
Wollegaast	Fr	1961	2.040	237	197	1.076	511
Aalder- en Mepperveld	Dr	1961	1.034	143	145	731	302

Ruilverkaveling	Prov.	Jaar	Opp. (ha)	Aantal eigenaren		Aantal eigendomspercelen	
				Voor	Na	Voor	Na
Neederberg	Gld	1961	1.200	441	439	1.168	683
Hummelo-Keppel	Gl	1961	1.050	292	271	590	390
Bommelwaard-Oost	Gl	1961	4.935	3.271	2.837	4.872	2.961
Vleuten	Ut	1961	2.526	585	547	837	738
Land van Megen	NB	1961	4.013	1.177	1.067	4.757	1.983
Ten Westen van de Capelse Vaart	NB	1961	399	134	131	242	179
Montfort	Li	1961	1.515	676	508	2.950	1.513
Spier-Wijster en Ter Horster Es	Dr	1962	1.648	350	294	2.058	550
Heemerveen	Ov	1962	814	92	73	555	150
Buitenpolder achter Kuinre	Ov	1962	823	108	96	524	225
Maas en Waal-West	Gl	1962	8.426	2.526	2.488	8.512	4.100
Warmenhuizen	NH	1962	196	113	119	267	218
Keverdijkse- en Zuidpolder	NH	1962	444	66	66	139	103
Langeveld	ZH	1962	319	26	70	126	120
Ringpolder	NH	1963	1.330	519	496	1.957	995
Welschap	NB	1963	1.100	150	140	650	328
Nieuwstadt	Li	1963	860	804	651	2.499	910
Giessen-Nieuwkerk	ZH	1964	830	265	240	602	411
Broekhuizen	Li	1964	1.080	359	335	1.798	910
Neer	Li	1966	2.270	911	818	5.654	1.985
Maasheezerveld-Holtheezerbroek	NB	1967	940	265	246	843	487
Waubach	Li	1967	530	343	292	2.737	391
Totaal			74.547	24.075	22.231	79.446	40.270
Afname (%)					8%		49%

Bron: Centrale Cultuurtechnische Commissie en Cultuurtechnische Dienst, *Jaarverslagen* (1955-1967).

Bijlage G

Verandering in het aantal bedrijven en kavels in 19 ruilverkavelingen (1964-1969) opgenomen in de jaarverslagen van de Centrale Cultuurtechnische Commissie en Cultuurtechnische Dienst

Ruilverkaveling	Prov.	Jaar	Opp. (ha)	Aantal bedrijven		Aantal kavels	
				Voor	Na	Voor	Na
Kleverskerke	Zld	1964	950	50	40	431	106
Cortenoever	Gld	1965	1.250	47	40	168	70
Woudmeer	NH	1965	450	62	63	256	85
Speketerspolder	NH	1965	520	103	103	505	145
Opwierde-Amsweer	Gr	1966	1.150	60	54	202	100
Polder de Zeevang	NH	1966	2.810	228	225	701	380
Roelofarendsveen	ZH	1966	350	269	242	658	360
Anerveen	Ov	1967	630	35	26	62	47
Texel	NH	1967	8.280	510	511	1.940	1.000
Walzoorden	Zld	1967	1.150	98	67	1.030	243
Haskerveenpolder	Fr	1968	4.660	227	175	583	288
Elsloo	Fr	1968	1.750	121	78	343	115
Noordwolde	Fr	1968	1.310	178	64	390	89
Zuiderpolder	Fr	1968	2.110	108	96	307	163
Haerst-Genne	Ov	1968	1.780	102	90	439	155
Denekampse Veld	Ov	1968	2.980	183	171	2.266	307
Wierden	Ov	1968	2.930	147	130	876	331
Zegveld	Ut	1968	1.720	103	84	191	110
Harmelen-Kockengen	Ut	1968	2.410	117	121	243	200
Veendam-Wildervank	Gr	1969	1.230	72	59	185	104
Blijham-Bellingwolde / De Veenbouwtten	Gr	1969	5.260	150	140		
Zwintocht	Gr	1969	1.340	54	48	90	69
Drijber	Dr	1969	1.420	75	64	247	116
Vroomshoop	Ov	1969	5.260	418	370	758	536
Brammelo-Rietmolen	Ov	1969	2.760	220	200	673	404
Gendringen	Gld	1969	7.230	803	540	2.956	834
Canisvliet	Zld	1969	1.750	99	98	543	261
Stoppeldijk	Zld	1969	6.040	457	350	4.250	760
Dorp en Eind	NB	1969	1.530	133	145	983	332
Totaal			73.010	5.229	4.394	22.276	7.710
Afname (%)					16%		65%

Bron: Centrale Cultuurtechnische Commissie en Cultuurtechnische Dienst, *Jaarverslagen* (1964-1969).

Bijlage H

Aantallen boerderijen gebouwd in en buiten ruilverkavelingsverband onder begeleiding van de Cultuurtechnische Dienst, 1963-1980

In ruilverkavelingsverband

Jaar	Gl	Fr	Dr	Ov	Gl	Ut	NH	ZH	ZI	NB	Li	NL
1963	8	14	15	16	54	4	3	10	0	41	5	170
1964	4	13	13	18	25	3	5	1	2	23	9	116
1965	1	14	14	20	18	5	0	9	1	75	15	172
1966	1	17	4	7	5	0	1	5	2	13	2	57
1967	0	41	10	2	15	0	3	3	3	67	16	160
1968	1	15	21	12	24	0	2	3	0	45	6	129
1969	0	16	12	19	13	2	3	0	0	40	1	106
1970	0	11	11	17	16	0	2	6	0	25	2	90
1971	0	8	10	12	13	0	5	12	0	13	1	74
1972	0	9	10	15	9	0	6	11	0	15	1	76
1973	0	3	14	15	11	0	1	5	0	8	8	65
1974	0	7	10	3	13	0	1	6	0	6	5	51
1975	0	3	9	1	2	0	0	3	0	1	1	20
1976	0	3	15	7	10	0	0	1	3	15	6	60
1977	0	2	14	1	8	2	3	16	0	11	6	63
1978	0	2	17	4	20	1	4	15	0	21	0	84
1979	0	1	11	7	5	1	2	26	0	18	0	71
1980	1	2	8	3	4	1	1	14	0	6	3	43
totaal	16	181	218	179	265	19	42	146	11	443	87	1.607

Buiten ruilverkavelingsverband

1977	1	7	4	4	2	0	1	2	0	6	3	30
1978	1	9	5	6	6	6	8	6	0	17	3	67
1979	1	15	11	1	7	9	9	8	1	13	6	81
1980	2	13	6	5	10	5	5	12	0	15	2	75
totaal	5	44	26	16	25	20	23	28	1	51	14	253

Bron: Centrale Cultuurtechnische Commissie en Cultuurtechnische Dienst, *Jaarverslag* (1963-1980).

Bijlage I

Investerings (in miljoenen guldens) in ruilverkaveling, 1947-1985. De laatste kolom geeft de voor inflatie gecorrigeerde bedragen weer (prijsspeil 1990)

Jaar	Gr	Fr	Dr	Ov	Gl	Ut	NH	ZH	Zl	NB	Li	NL	Reeel
1947												5,2	32,3
1948												22,9	143,1
1949												21,4	125,9
1950												19,2	101,1
1951												24,4	116,2
1952												30,3	144,3
1953												29,6	141,0
1954												53,9	245,0
1955												87,9	399,5
1956	3,1	2,5	3,7	9,8	15,6	0,8	7,6	1,0	49,3	3,2	4,5	101,1	439,6
1957	3,5	3,1	4,3	13,6	17,0	1,4	7,9	1,7	41,4	4,0	6,1	104,0	433,3
1958	4,7	2,8	4,3	16,4	11,1	2,3	7,2	2,7	35,0	4,4	4,3	95,2	396,7
1959	3,9	4,0	5,1	16,5	7,1	2,4	6,6	2,0	27,9	5,0	5,2	85,7	357,1
1960	3,4	5,0	4,1	15,0	10,4	3,9	10,1	1,4	13,5	7,8	4,1	78,7	302,7
1961	4,1	8,1	5,0	13,3	10,0	4,2	8,6	0,7	5,0	14,5	4,0	77,5	298,1
1962	5,2	10,7	6,6	14,2	10,9	5,4	6,6	0,9	4,8	18,0	4,9	88,2	326,7
1963	5,0	9,6	6,4	12,0	12,0	5,8	6,7	1,7	7,7	16,1	5,0	88,0	325,9
1964	7,0	11,5	10,4	16,1	21,0	4,9	7,9	4,6	7,4	22,6	6,5	119,9	413,4
1965	7,3	14,2	12,2	17,0	26,4	2,9	8,4	3,7	8,4	31,9	7,0	139,4	449,7
1966	8,0	20,3	15,0	19,1	27,0	2,4	8,2	2,9	8,0	39,8	11,3	162,0	506,3
1967	7,1	29,8	19,8	20,9	28,9	1,8	6,8	3,9	7,3	44,4	16,3	187,0	550,0
1968	9,9	32,5	23,8	21,6	30,0	6,5	11,0	6,4	9,1	44,6	12,7	208,1	594,6
1969	7,9	32,2	18,1	23,2	31,4	7,5	14,6	13,0	10,8	44,0	11,6	214,3	563,9
1970	14,2	38,4	15,6	24,7	35,9	8,1	17,2	18,0	13,2	40,1	10,6	236,0	621,1
1971	19,3	40,8	19,2	26,2	36,9	7,6	29,5	14,8	14,8	33,5	12,7	255,3	622,7
1972	32,3	45,6	22,7	21,9	39,3	5,3	35,9	18,1	11,3	26,6	9,1	268,1	595,8
1973	25,5	46,7	15,0	17,4	24,2	5,0	35,0	12,9	10,2	22,4	5,7	220,0	458,3
1974	11,8	57,2	16,3	16,4	25,0	5,1	22,8	7,0	8,4	21,7	7,9	199,6	383,8
1975	22,9	59,2	20,5	14,3	26,9	3,0	24,4	10,5	11,2	21,9	9,3	224,1	379,8
1976	27,3	58,1	19,9	16,1	29,5	2,4	35,8	23,7	9,3	30,9	7,5	260,5	413,5
1977	21,2	53,3	13,6	18,7	26,0	2,0	31,4	28,7	7,3	29,6	10,7	242,5	356,6
1978	25,2	55,7	11,3	26,4	33,7	2,4	31,1	25,7	9,6	31,4	8,1	260,6	372,3

Jaar	Gr	Fr	Dr	Ov	Gl	Ut	NH	ZH	Zl	NB	Li	NL	Reëel
1979	21,5	52,3	9,9	18,8	24,0	1,6	30,1	33,7	11,4	32,8	9,8	245,9	336,8
1980	33,6	48,5	5,6	18,4	24,2	4,2	26,7	25,9	9,8	47,0	15,8	259,7	332,9
1981	37,0	50,6	7,2	22,4	28,6	7,4	22,0	22,3	6,4	41,3	17,0	262,2	312,1
1982	39,9	47,2	7,1	21,9	29,0	10,1	19,8	31,4	6,6	41,5	20,2	274,7	312,2
1983	32,4	55,5	7,3	19,3	38,8	16,5	27,8	34,9	4,3	33,1	17,2	287,1	315,5
1984	31,1	48,7	8,9	25,0	38,7	20,7	31,3	52,1	4,3	31,9	17,6	310,3	330,1
1985	29,5	55,3	7,9	27,8	30,6	22,7	28,9	49,6	1,9	41,9	22,1	318,2	331,5
Totaal	504,8	999,4	346,8	564,4	750,1	176,3	567,9	455,9	375,6	827,9	304,8		13.881,3

Bron investeringen: Centrale Cultuurtechnische Commissie en Cultuurtechnische Dienst, *Jaarverslag* (1947-1985).

Bron consumentenprijspeil: CBS.

Bijlage J

Aantal ingebrachte bezwaren per 100 belanghebbenden en per 100 hectare en bezwaren opgedeeld naar categorie, 1961-1985

	totaal aantal bezwaren	gem blokgrrootte	bezw/ 100hectare	bezw/100 recht- hebbenden	lijst van recht- hebbenden	plan van toedeling	geldelijke regelingen
1961-66					495	312	200
PC					90	76	72
RC					8	14	14
RB					2	10	14
1964-66	1.117	2.412	1,7	4,4			
PC	86						
RC	9						
RB	5						
1965-67	1.368	2.718	1,7	4,8			
PC	81						
RC	13						
RB	6						
1966-68	1.667	2.852	1,9	6	644	608	415
PC	81				92	71	74
RC	13				7	19	18
RB	6				1	10	8
1967-69	2.103	3.180	2	6,2	897	721	484
PC	81				92	73	72
RC	13				7	17	20
RB	6				1	10	8
1968-70	2.273	2.784	2,1	6,7	812	858	602
PC	79				92	72	71
RC	14				7	18	19
RB	7				1	10	10
1969-71	2.921	3.670	2,3	6,8	1.114	1.181	626
PC	82				92	75	75
RC	11				6	15	16
RB	7				2	10	9
1970-72	3.140	3.991	2,5	7,5	918	1.404	818
PC	80				90	75	77
RC	13				8	16	14
RB	7				2	9	9
1971-73	3.819	4.621	2,4	8,3	927	1.781	1.111
PC	80				90	76	77
RC	13				8	15	15
RB	7				2	9	8

	totaal aantal bezwaren	gem blokgruote	bezw/ 100hectare	bezw/100 recht- hebbenden	lijst van recht- hebbenden	plan van toedeling	geldelijke regelingen
1972-74	4.197	5.407	2,9	9,3	879	2.173	1.144
PC	81				89	79	78
RC	12				9	13	14
RB	7				2	8	8
1973-75	3.730	5.714	2,8	9,3	672	2.025	1.031
PC	81				90	79	79
RC	12				8	13	14
RB	7				2	8	7
1974-76	3.796	5.502	2,5	8,1	980	1.912	904
PC	82				90	80	80
RC	11				8	12	13
RB	7				2	8	7
1975-77	3.008	5.124	2,3	7,5	650	1.188	1.170
PC	82				91	76	81
RC	11				6	14	12
RB	7				3	10	7
1976-78	3.014	5.347	2,3	7,7	899	1.006	1.109
PC	84				94	79	82
RC	9				4	11	11
RB	7				2	10	7
1977-79	3.100	5.021	3	9,4	589	1.469	1.043
PC	84				95	79	85
RC	9				4	12	9
RB	7				1	9	6
1978-80	2.955	5.206	3	9,9	731	1.547	676
PC	84				95	79	85
RC	9				4	12	8
RB	7				1	9	7
1979-81	2.722	4.751	3	10,1	437	1.648	627
PC	83				93	79	84
RC	10				5	12	9
RB	7				1	9	7
1980-82	2.211	4.798	2,6	8,7	603	954	655
PC	83				93	77	82
RC	11				5	14	12
RB	6				2	9	6
1981-83	2.474	4.375	3,1	10,1	493	1.518	463
PC	82				92	79	81
RC	12				6	13	13
RB	6				2	8	6

	totaal aantal bezwaren	gem blok grootte	bezw/ 100 hectare	bezw/100 recht- hebbenden	lijst van recht- hebbenden	plan van toedeling	geldelijke regelingen
1982-84	2.796	4.962	3,1	10	696	1.562	538
PC	82				92	79	80
RC	12				6	14	14
RB	6				2	7	6
1983-85	2.819	4.848	3,2	11,1	648	1.784	387
PC	82				92	80	76
RC	11				6	12	15
RB	7				2	8	9

Bron: Centrale Cultuurtechnische Commissie en Cultuurtechnische Dienst, *Jaarverslag* (1961-1985). De in de grijze balk opgenomen getallen zijn absolute waarden. De overige getallen zijn percentages. PC = opgelost door de Plaatselijke Commissie, RC door de Rechter-commissaris, RB door de rechtbank.

Bijlage K

Ruilverkavelingen waarvoor door de Centrale Cultuurtechnische Commissie een concrete begrenzing van relatienotagebieden werd vastgesteld, 1979-1982

Jaar	Ruilverkaveling	Blokgrootte (ha)	Beheersgebied (ha)	Reservaat (ha)
1979	Oirschot-Best	4.850	0	327
	Lopikerwaard	12.950	190	178
	Kapelle-Wemeldinge	3.550	10	59
	Noord-Beveland	7.550	21	0
	Stoppeldijk	6.040	48	20
	Onstwedde	4.151	0	58
	Everlose Beek	11.160	0	197
	Kessel	2.000	0	50
	Oude Graaf	2.840	0	37
	Vlagtwedder Essen	4.620	0	28
1980	De Oude Jokse	6.800	0	145
	Terschelling	1.200	1.158	0
	Boornbergum	2.280	0	28
	Havelte	3.240	129	86
	Dwingeloo-Smalbroek	5.860	0	251
	Giethoorn-Wanneperveen	4.290	0	900
	Bathmen	3.310	0	45
	Avezaath-Ophemert	6.690	0	293
	Dinxperlo	2.120	18	0
	Borculo	4.720	0	30
	Ruurlo	6.220	91	40
	Oukoop-Kortrijk	6.020	27	104
	Westerkogge	3.570	0	18
	Uitgeest	1.580	240	204
	Eilandspolder	2.340	157	891
	Rijnstreek-Zuid	3.800	0	180
	Vijfheerenlanden	11.630	545	297
	De Poel-Heinkenszand	7.040	170	131
	Alphen en Riel	4.100	0	121
	Veghel-Erp	4.870	0	12
Weert-Stamproy	5.510	0	104	
1981	Akmarijp	2.840	41	0
	Berlikum	4.350	0	27
	Het Bildt	6.730	0	49
	Haulerwijk	4.320	0	68
	Jubbega-Schurega	5.400	0	115

Jaar	Ruilverkaveling	Blokgrootte (ha)	Beheersgebied (ha)	Reservaat (ha)
	Koudum	6.870	630	0
	Midden-Opsterland	8.800	305	582
	Oost- en West-Dongeradeel	14.010	0	55
	Sint Johannesgaaster(land)	3.800	70	31
	Veenpolder			
	Tietjerksteradeel	7.380	52	462
	Diever	3.480	48	174
	Arriën	620	0	130
	Bommelerwaard-Zuid	1.890	0	24
	Laren	4.980	0	8
	Oosterwolde	4.720	52	206
	Twello	5.370	0	187
	Warnsveld	8.490	21	0
	Waterland	11.680	776	3.003
	Yerseke Moer	1.500	104	279
	Kruisland-Wouw	9.580	0	156
	Land van Cuyk	10.590	735	68
	Nispen-Schijf	5.400	39	43
	Oud Gastel-Oudenbosch	6.860	0	40
	Schaft	2.200	0	126
	St. Oedenrode	17.000	475	1.215
	Uden	3.670	0	22
	Dubbroek	730	0	42
1982	Harkstede	5.850	0	421
	Nieuw-Scheemda	11.360	0	160
	Sauwerd	6.150	229	448
	Wommels	8.400	0	150
	Gieten-Gasselte	3.280	0	9
	Ruinen	3.260	565	124
	Weerselo-Dulder	2.340	45	145
	Hengelo-Zelhem	8.400	45	88
	Winterswijk-West	8.550	80	216
	Oukoop-Kortrijk	6.020	0	45
1982	Hoeksche Waard-Oost	7.500	550	185
	Zuiderafwateringskanaal- Beneden Donge	9.280	0	28
	Oirschot-Best	4.980	0	105
	Willemstad	6.780	0	105
	Mergelland	10.290	775	521

Bron: Centrale Cultuurtechnische Commissie en Cultuurtechnische Dienst, Jaarverslag (1979-1982).

Lijst van gebruikte archieven

Archief Bestuur en Directie Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij, toegangsnummer 0915, Rijksarchief Gelderland, Arnhem.

Archief Grontmij, ongeïnteriseerd, Hoofdkantoor Grontmij, De Bilt.

Archief Hoofdafdeling Ruilverkaveling Heidemij, toegangsnummer 0937, Gelders Archief, Arnhem.

Archief van de Inspectie Landinrichting in de provincie Utrecht, 1939-1984, toegangsnummer 1115, Utrechts Archief, Utrecht.

Archief Landbouwschap, ongeïnteriseerd, LTO-Nederland, Den Haag.

Archief Landinrichtingsdienst, 1945-1993, in bewerking bij Centrale Archief Selectiedienst, Winschoten.

Archief (Koninklijk) Nederlandsch Landbouwcomité, toegangsnummer 2.19.120, Nationaal Archief, Den Haag.

Ministerie van Sociale Zaken, Afdeling Werkverschaffing en Steunverlening, 1931-1945, toegangsnummer 2.15.28, Nationaal Archief, Den Haag.

Archief van de Noordbrabantse Maatschappij van Landbouw, toegangsnummer 213, Rijksarchief in Noord-Brabant, Den Bosch.

Archief Roodhart, Persoonlijk archief van de heer T. Roodhart inzake de ruilverkaveling Eemland, ongeïnteriseerd, Eemnes.

Archief van de Twentsche, sedert 1897 Overijsselsche Landbouw Maatschappij (1871) 1879 - 1995, toegangsnummer 330, Historisch Centrum Overijssel, Zwolle.

Handelingen Eerste Kamer.

Handelingen Tweede Kamer.

Knipselkrant 'Staphorst', Stedelijk Museum Zwolle, Zwolle.

Ruilverkav., Knipselmap van Dr. W. van Konijnenburg, April 1932, Bibliotheek Dienst Landelijk Gebied, K 41 40, Dienst Landelijk Gebied, Utrecht.

Gebruikte kranten en periodieken

Algemeen Handelsblad.

Gooi- en Eemlander

Meppeler Courant.

Nieuwsblad voor het Land van Heusden en Altena.

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant.

NRC.

Literatuur

- Andela, G., *Kneedbaar landschap, kneedbaar volk. De heroïsche jaren van de ruilverkavelingen in Nederland* (Bussum 2000).
- Balen, W.J. van, *Het werkende land* (Haarlem 1937).
- Barends, S., *Landschap van de Achterhoek, historisch-geografisch benaderd. Ontstaansgeschiedenis van het landschap, en cultuurhistorische evaluatie van de gevolgen van ruilverkaveling* (Wageningen 1981).
- Barends, S., *Percelen in Nederland. Veranderingen in de percelering tussen 1900 en nu* (Wageningen 1989).
- Bauwens, A.L.G.M., L. Douw en J.M. Schippers, *Kleine bedrijven op de zandgronden in de jaren zestig* (Den Haag 1971).
- Bergh, S.M. van den, 'Pivot in de praktijk. Problemen bij archiefonderzoek', in: *Landschap in Archieven/ Historisch-Geografisch Tijdschrift* 20 (2002) nr 3, 30-33.
- Bie, R.J. van der en J.P. Smits, *Tweehonderd jaar statistiek in tijdreeksen, 1800-1999* (Amsterdam 2001).
- Bieleman, J., 'Veranderend boerenland – inleiding', in: J.W. Schot, H.W. Lintsen, A. Rip en A.A. Albert de la Bruhèze (red.), *Techniek in Nederland in de twintigste eeuw – deel 3, landbouw en voeding* (Zutphen 2000) 23-25.
- Bieleman, J., 'Bodemverbetering en waterbeheersing'. in: J.W. Schot, H.W. Lintsen, A. Rip en A.A. Albert de la Bruhèze (red.), *Techniek in Nederland in de twintigste eeuw – deel 3, landbouw en voeding* (Zutphen 2000) 27-45.
- Bieleman, J., 'Van ruilverkavelen naar landinrichting'. in: J.W. Schot, H.W. Lintsen, A. Rip en A.A. Albert de la Bruhèze (red.), *Techniek in Nederland in de twintigste eeuw – deel 3, landbouw en voeding* (Zutphen 2000) 47-63.
- Bieleman, J., 'De Nederlandse landbouw in de twintigste eeuw', in: P. Kooij e.a., *De actualiteit van de agrarische geschiedenis*, *Historia Agriculturae* 30 (Wageningen/Groningen 2000) 27-48.
- Bieleman, J., 'Een veranderende landbouw in een veranderend landschap, of van 'étage-bedrijf naar hightech melkveehouderij', in: M.A.W. Gerding (red.), *Belvédère en de geschiedenis van de Groene Ruimte. Historia Agriculturae* 33 (Groningen/Wageningen 2003) 49-84.

- Boer, I., *Invoering van ruilverkaveling, hare juridieke grondslagen en organisatie*, Conferentie voor de vergadering van de juridische sectie van het provinciaal Utrechts Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen (1902).
- Bos, J., *Stichting Beheer Landbouwgronden 1946 t/m 1982. Overzicht van 37 jaar activiteit in het landelijk gebied* (Utrecht 1983).
- Botter, G., 'Ruilverkaveling en pacht', in: *De Pacht* (1947), 31-49.
- Braams, B.W., *Weyden en Zeyden in het broek. Middeleeuwse ontginning en exploitatie van de kommen in het Land van Heusden en Altena* (Wageningen 1995).
- Brink, A. van den en A.H.N. Wakelkamp, 'Urgentiebepaling van ruilverkavelingen in historisch perspectief', in: *Cultuurtechnisch Tijdschrift* 26 (1986) 211-229.
- Brink, A. van den, *Structuur in beweging. Het landbouwstructuurbeleid in Nederland 1945 - 1985* (Wageningen 1990).
- Broecke, A.M. van den, J.A. de Vries, *Houdingen en weerstanden tegenover ruilverkaveling. Rapport uitgebracht in opdracht van de Stichting 'Landbouwbelang Alblasserwaard-Vijfheerenlanden'* (s.l. 1965).
- Centrale Cultuurtechnische Commissie en Cultuurtechnische Dienst, *Jaarverslagen over de jaren 1937-1985* (Utrecht).
- Coert, G.A., *Drenthe en zijn waterschappen. Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Drentse Waterschapsbond* (Meppel 1984).
- Commissie Streekbelangen, *Eindverslag streekverbetering 'Maarsseveense Plassen'* ([s.l.] 1969).
- Coster, W., *Overijssel op het land. Een geschiedenis van de Overijsselsche Landbouw Maatschappij 1871-1996* (Zwolle 1996).
- Cultuurtechnische Dienst, *Korte beschrijving der uitgevoerde verbeteringswerken in de gemeente Staphorst en in het Land van Vollenhove* ([Utrecht] 1938).
- Cultuurtechnische Dienst, *Rapport voor de ruilverkaveling Land van Heusden en Altena* (Utrecht 1958).
- Cultuurtechnische Vereniging en Werkgroep Evaluatie Ruilverkavelingen, *Technische en sociale evaluatie van een aantal ruilverkavelingen* (Utrecht 1976).
- Dam, B., 'De doelstelling van de ruilverkaveling in de ruilverkavelingswetgeving', in: W. Brussaard e.a., *Recht in ontwikkeling. Tien agrarisch-rechtelijke opstellen* (Deventer 1986) 11-24
- 'De invloed van den waterafvoer op het Nederlandsche landbouwbedrijf in Overijssel', in: *De invloed van den waterafvoer op het Nederlandsche land-*

- bouw bedrijf*. Verslagen en Mededelingen van de directie van den Landbouw (1917) nr. 1, 76-103.
- Demoed, H.B., *Mandegoed Schandegoed. Een historisch-geografische beschouwing van de markeverdelingen in Oost-Nederland in de 19e eeuw* (Zutphen 1987).
- Dijkstra, E.D., 'Ruilverkaveling te Ballum op Ameland', in: *De Economist* 66 (1917) 440-462.
- Dijkstra, H., J.F. Coetier en M.A. van der Haar, *Veranderend cultuurlandschap. Signalering van landschapsveranderingen van 1900 tot 1990 voor de Natuurverkenning 1997* (Wageningen 1997).
- Douw, L. en J. Post, *Kracht door verandering. De ontwikkeling van de Nederlandse agrosector. Achtergronden en perspectief* (Den Haag 2000).
- Duyvendak, J.W. en I. de Haan, *Maakbaarheid. Liberale wortels en hedendaagse kritiek van de maakbare samenleving* (Amsterdam 1997).
- Duyvendak, J.W., *De planning van ontplooiing. Wetenschap, politiek en de maakbare samenleving* (Den Haag 1999).
- Fiesler, G., *De Maarsseveense Plassen* (s.l. 1973).
- Frijda, H., T. Ligthart en G. Minderhoud, *Prae-adviezen over: De landbouwcrisis als element der algemeene economische depressie* ('s-Gravenhage 1931).
- Gorter, J.J., 'Vijf en twintig jaren kadastrale ruilverkavelingsdienst', in: *Tijdschrift voor Kadaster en Landmeetkunde* (1951) 3-10.
- Gorter, J.J., *De ruilverkaveling der Staphorster bouwlanden*. Heruitgave van eerste druk uit 1938 (Staphorst 1984).
- Gottschalk, M.K.E., 'De ontginning der Stichtse Venen ten oosten van de Vecht', in: *Tijdschrift voor het K.N.A.G.* (1956) 206-223.
- Greve, N.H.A., 'Van ruilverkaveling tot landinrichting', In: H.N. van Lier (red.), *Een bont patroon. Vijfendertig jaar cultuurtechniek* (Wageningen 1981) 32-61.
- Greve, N.H.A., R.T. de Boer en J. Groeneveld, 'Inrichting van het landelijk gebied', in: *Heidemij Tijdschrift* 99. Jubileumnummer (1988) 149-165.
- Groeneveld, J., *Veranderend Nederland. Een halve eeuw ontwikkelingen op het platteland* (Maastricht 1985).
- Groenman, S.J., *Onderzoek naar de levensomstandigheden der bevolking van plattelandsgemeenten in opdracht van de stichting maatschappelijk werk ten plattelande I. Staphorst* (Meppel 1947)
- Groot, J.P., F.C. Prillewitz, Th.J. Rinsma en G.A. Sparenburg, *De houding tegenover ruilverkaveling in het Land van Heusden en Altena en de Tielerwaard-West*. Afdeling sociologie en sociografie van de landbouwhogeschool, Bulletin nr. 22 (Wageningen 1962).

- Haan, P. de, *Rapport Werkgroep Balans Ruilverkavelingswet* ('s-Gravenhage 1968).
- Haan, P. de, 'Problemen van ruilverkavelingsrecht. Nabeschouwing over preadviezen en vergadering van de Vereniging voor Agrarisch Recht', in: *De Pacht* (1961) 162-185.
- Hageman, R.J.B., *Met rede gekaveld, Een institutioneel onderzoek naar taken en handelingen van actoren op het terrein van de landinrichting, 1945-1993* ('s-Gravenhage 2000)
- Harten, J.D.H., 'Het rivierkleilandschap', in: S. Barends e.a. (red.), *Het Nederlandse landschap. Een historisch-geografische benadering* (Utrecht, 1995) 27-36.
- Haverkate, J., *De Boerenopstand van Tubbergen* (Enschede 1991).
- Hellinga, F., 'De wisselwerking tussen cultuurtechniek en ruilverkaveling', in: *Tijdschrift voor Kadaster en Landmeetkunde* 73 (1957) 125-133.
- Hellinga, F., *Grondslagen van een urgentievolgorde van ruilverkavelingen in Nederland. Rapport van de Werkgroep ruilverkaveling, ingesteld op 4 maart 1955 door de Centrale cultuurtechnische commissie* ([s.l.] 1957).
- Hende, W.R.J. van den, *Landinrichtingswetgeving. Deel 1: Ruilverkavelingswet 1954* (Zwolle 1978).
- Hendriks, S., *De ontginning van Nederland* (Utrecht 1998).
- Hermans, H., *Hoe Nederland groeide. Anderhalve eeuw bodemwinning en bodemverbetering* (Bussum 1945).
- Herweijer, S., 'Cultuurtechniek als middel tot welvaartsverhoging van gebieden met een vertraagde ontwikkeling', in: *Cultuurtechniek en samenleving*. Extra nummer Landbouwkundig Tijdschrift (1956) 414-453.
- 'Het grondgebruik in Nederland, gevolgd door eene beschrijving der landbouwgebieden', in: *Verslagen en Mededelingen van de directie van den landbouw* 3 (1912).
- Hofstee, E.W., *Rapport van de commissie van advies inzake aspecten van het kolonisatiebeleid ten aanzien van nieuwe domeingronden* (Den Haag 1958).
- Houttuyn Pieper, A., *Waarom werd de ruilverkaveling Arkemheen afgestemd. Een rapport van een onderzoek naar de oorzaken van het afstemmen van de ruilverkaveling Arkemheen* (s.l. 1959).
- Jansen Verplanke, L., *Ruilverkaveling Land van Heusden en Altena* ([Utrecht] 1954).
- Karel, E.H., 'De illusie van het maakbare platteland', in: P. Kooij e.a., *De actualiteit van de agrarische geschiedenis*. *Historia Agriculturae* 30 (Wageningen/Groningen 2000) 65-98.

- Karel, E.H., *De maakbare boer. Streekverbetering als instrument van het Nederlandse landbouwbeleid 1953-1970* (Groningen 2004).
- Kooij, P., *Mythen van de Groene Ruimte*. Oratie Wageningen (Wageningen 1999).
- Kooij, P., 'Van platteland naar groene ruimte', in: *Spil* 177-178 (2001) 14-20.
- Kooij, P., 'Plattelandsontwikkeling: de lange termijn', in: W. Asbeek Brusse, J. Bouma en R.T. Griffiths (red.), *De toekomst van het Europees Gemeenschappelijk landbouwbeleid. Actuele vraagstukken en perspectieven voor Nederland* (2002) 123-140.
- Koning, M. de, 'Volksvoeding en Ruilverkaveling', in: *Tijdschrift der Nederlandsche Heidemaatschappij* 30 (1918) 211-228.
- Kroes, J., 'Nederzettingvormen met onvolledige opstrek in Nederland. Een algemene verkenning en een voorbeeldstudie in Noordwest-Overijssel', in: *K.N.A.G. Geografisch Tijdschrift* XIX (1985) 38-50.
- Kroes, J., 'De wording van het Dalfser cultuurlandschap in de Middeleeuwen', in: J. ten Hove (red.), *Uit de geschiedenis van Dalfsen*. IJsselacademie publicatienummer 58 (Kampen 1989) 25-43.
- Kuijjer, P.C. en H. Rosing, *Bodemkaart van Nederland, Blad 21 Oost Zwolle* (Wageningen 1994).
- Leeuw, A. de, *Agrarische ruilverkaveling. Middel om de bodemversnippering te verhelpen. Een vergelijkende studie: Frankrijk, Nederland en België* (Antwerpen 1957).
- Lier, H.N. van, *Een bont patroon. Vijfendertig jaar cultuurtechniek* (Wageningen 1981).
- Lier, H.N. van, 'Cultuurtechniek in historisch perspectief'. In: H.N. van Lier (red.), *Een bont patroon. Vijfendertig jaar cultuurtechniek* (Wageningen 1981) 10-31.
- Maltha, D.J., 'Het kleine-boerenvraagstuk', in: *Maandblad voor den Landbouwvoorlichtingsdienst* 4 (1947) 45-53.
- Maltha, D.J., *Honderd jaar landbouwkundig onderzoek in Nederland 1876-1976* (Wageningen 1976).
- Maris, A., *Enkele aspecten van het kleine-boerenvraagstuk op de zandgronden* (Assen 1951).
- Maris, A., C.D. Scheer e.a., *Kleine-boeren vraagstuk op de zandgronden. Een economisch-sociografisch onderzoek van het Landbouw-Economisch Instituut* (Assen 1951).
- Meadows, D. L., *Rapport van de Club van Rome. De grenzen aan de groei. Met commentaar van de Club van Rome* (Utrecht 1972).

- Meerjarenplan voor ruilverkaveling en andere cultuurtechnische werken in Nederland* ('s-Gravenhage 1958).
- Minderhoud, G., A.E.H.R. Boonstra en J.H. Becking, *Veenman's agrarische Winkler Prins. Encyclopedie voor landbouw, tuinbouw en bosbouw* (Wageningen 1954).
- Ministerie van Landbouw en Visserij, Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk, Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, *Nota betreffende de relatie landbouw en natuur- en landschapsbehoud. Gemeenschappelijke uitgangspunten voor het beleid inzake de uit een oogpunt van natuur- en landschapsbehoud waardevolle agrarische cultuurlandschappen* (Den Haag 1975).
- Nederlandsch Landbouwcomité, *Maatregelen tot het verkrijgen van beter afgeronde eigendommen*, rapport nr. 159 ('s-Gravenhage 1896).
- Nederlandsche Heidemaatschappij 60 jaar* (s.l. 1948).
- Noort, P.C. van den, 'Het economisch nut van ruilverkavelingen', in: *Cultuurtechnisch Tijdschrift* 24 (1985) 257-263.
- Ontginningsmaatschappij Overijssel, *Verslag van den toestand over de boekjaren 1927-1933* (Zwolle).
- Oomen, P.C.C.M., *Ontwikkeling van de ruilverkaveling*. Afstudeerscriptie Rijksuniversiteit Leiden (Leiden 1969).
- Op goede gronden. Een bundel opstellen ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van de Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers* ('s-Gravenhage 1982).
- Overkamp, L., *Met ut gat in de botter. Het verhaal van de Ruilverkaveling Winterswijk-West 1955-2003* ([Winterswijk], 2003).
- Pater, B. de en H. Schmal, *Reistijden, reiskosten en forensisme op Amsterdam in de periode 1855-1980. Een tijdgeografische studie* (Amsterdam 1982).
- Peeneman, K.J.W., *Inventaris van het archief van Bestuur en Directie van de (Koninklijke) Nederlandse Heidemaatschappij 1888 - 1971*. Gelderse inventarisreeks 28 (Arnhem 1989).
- Philippa, Th., *De wenszitting in de ruilverkaveling. Een algemene beschouwing en een praktijkonderzoek. De ruilverkaveling Oirschot-Best*. Afstudeerscriptie Technische Hogeschool Delft (Delft 1978).
- Pilat, D., *Dutch agricultural export performance, 1846 - 1926* (Groningen 1989).
- Poel, J.M.G. van der, *Verslagen van het Nederlandsch landhuishoudkundig congres 1846 - 1953. Samengesteld ter gelegenheid van het honderdste congres te 's-Hertogenbosch op 17 en 18 september 1953* ([Groningen] 1953).

- Poel, J.M.G. van der, *Honderd jaar landbouwmeechanisatie in Nederland* (Wageningen 1983).
- Poelman, J.N.B., *De bodem van Utrecht. Toelichting bij blad 6 van de bodemkaart van Nederland schaal 1:200.000* (Utrecht 1966).
- Post, J.J., 'De ruilverkaveling 'Maarsseveense Plassen'', in: *Mededelingen van de directie tuinbouw* 26 (1963) 478-482.
- Provinciale Planologische Dienst voor Noord-Brabant, *De agrarische toestand en de ontwikkelingsmogelijkheden van het Land van Heusden en Altena* ('s-Hertogenbosch 1949).
- Rapport over den sociaal-economischen toestand der kleine boerenbedrijven in Nederland. Gevolgd door voorstellen ter verbetering van den bestaanden toestand* ('s-Gravenhage 1937).
- Renes, J., *Landschappen van Maas en Peel. Een toegepast historisch-geografisch onderzoek in het streekplangebied Noord- en Midden-Limburg* (Leeuwarden 1999).
- Rijkscommissie voor Statistiek, 'Over de gebrekkige Indeling en het nut van het Zamenleggen van landerijen', in: *Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek* 22 (1862) 98-105.
- Rijkstuinbouwconsulentschap Utrecht, *Advies over de groenteteelt en haar ontwikkeling in de ruilverkaveling Maarsseveen* (Utrecht 1958).
- 'Ruilverkaveling benevens wet op de ruilverkaveling en toelichting dier wet', in: *Verslagen en Mededeelingen van de Directie van den Landbouw* (1925) nr. 2, 7-40.
- Scott, J.C., *Seeing like a state. How certain schemes to improve the human condition have failed* (New Haven 1998).
- Sloet tot Oldhuis, B.W.A.E., 'Het Staphorster Veld', in: *Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek* 17 (1859) 258-271.
- Sparenburg, G.A., *De stemmingsuitslag van de ruilverkaveling 'Tielenvaard-West'* (Wageningen 1959).
- Staring, W.C.H., 'Nadeel van het uiteenliggen der landerijen en slechte landverdeeling in de Provincie Overijssel', in: *Mededelingen en Berigten van de Overijsselse Maatschappij* (1861) 59.
- Staring, W.C.H., *Huisboek voor den landman in Nederland* (Amsterdam 1862).
- Thissen, P.H.M., *Heideontginning en modernisering. In het bijzonder in drie Brabantse peelmeechanen 1850 - 1940* (Utrecht 1993).
- Trienckens, G.M.T., *Tussen ons volk en de honger. De voedselvoorziening 1940-1945* (Soest 1985).

- Uitkomsten van het onderzoek naar den toestand van den landbouw in Nederland* ('s-Gravenhage 1890).
- Veldhuis, J.M. en C.P. Lambregts, *Cultuurtechniek. Duurzame verbetering van de productieomstandigheden in de landbouw* (Zwolle 1960).
- Veldink, J.G. en W.C.H. Staring, *W.C.H. Staring 1808 – 1877. Geoloog en landbouwkundige* (Wageningen 1970).
- 'Verslag van de Hoofdafdeling Ruilverkaveling', in: *Tijdschrift der Nederlandsche Heidemaatschappij* 38 (1926).
- Verslagen en Mededeelingen van de Directie van den Landbouw over de jaren 1917 en 1925* ('s-Gravenhage).
- Verslagen van het Verhandelde op het Nederlandsch Landhuishoudkundig Congres* (1854 en 1899).
- Vervloet, J.A.J., *Inleiding tot de historische geografie van de Nederlandse cultuurlandschappen* (Wageningen 1984).
- Vervloet, J.A.J. en J. Bording, *Cultuurhistorisch onderzoek landinrichting "Rouveen"*. Stiboka rapport nr. 1679 (Wageningen 1985).
- Visser, R. de, *Een halve eeuw landschapsbouw. Het landschap van de landinrichting* ([Wageningen] 1997).
- Vleesenbeek, H. H., 'Honderd jaar Heidemij, een overzicht', in: *Heidemij Tijdschrift* 99. Jubileumnummer (1988) 9-26.
- Vliet, J. van, 'VARIA', in: *Ruilverkavelingsbode* 2, 1960.
- Wisse, G., Wortel: 'Roodhart is machtsblok in z'n eentje. Felle kritiek ex-raadslid Eemnes Wortel', in: *Gooi- en Eemlander*, 3 maart 1993.
- Wit, R.J. de, 'Schandaal in Twente', in: *Natuur en Landschap* 18 (1964) 165-175.
- Wolde, J. de, *Ontginningen en verkavelingen in de gemeente Staphorst* (Staphorst 1980).

Lijst van gebruikte afkortingen

C.B.T.B.	Christelijke Boeren en Tuindersbond
CD	Cultuurtechnische Dienst
Dr	Drenthe
Fr	Friesland
Gem	Gemiddelde
Gl	Gelderland
Gr	Groningen
Ha	Hectare
Li	Limburg
Milj	Miljoen
N.L.C.	Nederlands Landbouwcomité
NB	Noord-Brabant
NHM	Nederlandsche Heidemaatschappij
NL	Nederland
O.M.O.	Ontginningsmaatschappij Overijssel
Opp	Oppervlakte
Ov	Overijssel
PC	Plaatselijke Commissie
Prov.	Provincie
RB	Rechtbank
RC	Rechter-commissaris
Ut	Utrecht
ZH	Noord-Holland
Zl	Zeeland

Index (ruilverkavelingen)

Ageler Veld (Ov)
Akmarijp (Fr)
Altena-West (NB)
Arkemheen (Gl)
Ballumer Mieden (Fr)
Beeselsche Broek (Li)
Beneden-Dinkel (Ov)
Beosten de Eem (Ut)
Bergeijk (NB)
Bladel (NB)
Bovenkerk (NB)
Buchten (Li)
Buitendijksche Hooipolder (NB)
Dalfserveld (Ov)
De Mheen (NB)
De Poel (Zl)
De Scheuten (Ov)
Deurninger Esch (NB)
Diessensche Broek (NB)
Duivensche Broek (Gl)
Eemnes (Ut)
Eemland (Ut)
Elstbeemden (NB)
Glimmer Polder (Gr)
Gooische Zomerkade (NH)
Haagsche Beemden (NB)
Hasseler en Deurniger Esch (Ov)
Hasseler Esch (Ov)
Heiligenbergerbeek (Ut)
Het Bildt (Fr)
Het Collendoorner Veen c.a. (Ov)
Het Grootslag (NH)
Hummelo-Keppel (Gl)
Kampereiland c.a. (Ov)
Langbroek (Ut)
Lemseler Esch (Ov)

Lithoyensche Broek (NB)
Loenderveense Plas (Ut)
Lucaswolde (Gr)
Maas en Waal-West (Gl)
Mallemsche Esch (Gl)
Molengoot (Ov)
Neede (Gl)
Neer (Li)
Nieuwleusen (Ov)
Nieuwleusen II (Ov)
Nijeveen-Kolderveen (Dr)
Noordlaarder Made (Gr)
Nuth (Li)
Oukoop-Kortrijk (NB)
Ospelsche Peel (Li)
Overbetuwe-Zuid (Gl)
Rossumer Veld (Ov)
Sauwerd (Gr)
Ser Pauluspolder (Zl)
Ten Westen van de Capelsche Vaart (NB)
Terschelling (Fr)
Tielerwaard-West (Gl)
Tolberter Petten (Gr)
Tubbergen (Ov)
Uitgeest (NH)
Vijfheerenlanden (ZH)
Vliegveld Welschap (NB)
Vleuten (Ut)
Westerlanden (Dr)
Winterswijk-West (Gl)
Zegveld (Ut)
Zuid-Scharwoude (NH)

Over de auteur

Simon Mattias van den Bergh (Dordrecht, 1975) studeerde in 1999 af als historisch geograaf. Zijn afstudeerscriptie betrof een onderzoek naar de landschappelijke en landbouwkundige ontwikkelingen in ruilverkavelde en niet-ruilverkavelde gebieden. In datzelfde jaar begon hij zijn promotieonderzoek bij de Leerstoelgroep Agrarische Geschiedenis van Wageningen Universiteit. Inmiddels is hij werkzaam bij de Sector Cultuurhistorie van het Gelders Genootschap in Arnhem.

Historia Agriculturae

1. *De landbouw-enquête van 1800*. Deel I: Noord- en Zuid-Holland. Vragenlijst als bijlage. 1953.
2. *De landbouw-enquête van 1800*. Deel II: Zeeland, Noord-Brabant, Utrecht, Gelderland en Overijssel. Internationale landbouwhistorische bibliografie over 1951. 1954.
3. *De landbouw-enquête van 1800*. Deel III: Drenthe, Friesland en Groningen. 1956.
4. *Beschrijving der boerderijen op de kleilanden in Friesland door D. Fontein te Salvert, 1779-1835*. 1957.
5. *De landbouwkundige gegevens uit het Journaal der reize van den Agent van Nationale Economie der Bataafsche Republiek, J. Goldberg*. 1959.
6. *Bouwstoffen bibliografie Nederlandse landarbeider in de 19e eeuw*. I. 1962.
7. *Bouwstoffen bibliografie van de Nederlandse landarbeider in de 19e eeuw*. II. 1963.
8. *Beschreeve Staat van de Meijerije (1794)* door Mr. C. van Breugel. 1965.
9. *Beschrijvende lijst van landbouwhistorisch belangrijke kaarten uit het archief der Genie in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage* door T.W. Bieze. 1968.
10. *Een landbouwwerktuigkunde-dictaat van de Landhuishoudkundige School te Groningen*. 1976.
11. W. Tijms, *Prijzen van granen en peulvruchten te Arnhem, Breda, Deventer, 's-Hertogensbosch en Kampen*. 1977.
12. H. van Zon, *Bibliografie van op Nederland betrekking hebbende landbouwhistorische literatuur verschenen in de jaren 1975 tot en met 1977*. 1978.
13. W.J. Formsma, *Beklemrecht en landbouw*. H. van Zon, *Bibliografie over beklemrecht*. 1981.
14. J. de Bruijn, *Plakkaten van Stad en Lande... 1594-1795*. 1983.
15. H. van Zon, *Bibliografie van literatuur over Nederlandse agrarische geschiedenis, verschenen in de jaren 1978 tot en met 1980, met aanvulling uit voorgaande jaren*. 1983.
16. H.M.F. Krips-van der Laan, *Praktijk als antwoord. S.L. Louwes en het landbouwcrisisbeleid*. 1985.
17. IJ. Botke, *Het 'Schrijf-boek' van Marten Aedsges (1742-1806)*. 1988.
18. *Noorderlicht*, Berichten uit het verleden van Noord-Nederland. 1988.
19. D. Pilat, *Dutch agricultural export performance (1846-1926)*. 1989.
20. W.H. Vermeulen, *Europees landbouwbeleid in de maak. Mansholts eerste plannen, 1945-1953*. 1989.

21. J.L. Van Zanden, 'Den zedelijken en materiëlen toestand der arbeidende bevolking ten platten lande'. 1991.
22. *Het Oldambt deel II. Nieuwe visies op geschiedenis en actuele problemen*. Onder redactie van J.N.H. Elerie en P.C.M. Hoppenbrouwers. 1991.
23. *Een loopbaan in de landbouw. Twaalf portretten van markante figuren in agrarisch Nederland*. Onder redactie van P.C.M. Hoppenbrouwers. 1991.
24. Peter R. Priester, *De economische ontwikkeling van de landbouw in Groningen, 1800-1910. Een kwalitatieve en kwantitatieve analyse*. 1991.
25. P.C.M. Hoppenbrouwers, *Een middeleeuwse samenleving. Het Land van Heusden, 1360 - 1515*. 1992.
26. H.M.C. Gooren en L.J.B. Heger, *Per mud of bij de week gewonnen. De ontwikkeling van beloningssystemen in de Groningse landbouw, 1800-1914*. 1993.
27. R.F.J. Paping, "Voor een handvol stuivers": *Werken, verdienen en besteden: de levensstandaard van boeren, arbeiders en middenstanders op de Groninger klei, 1770-1860*. 1995.
28. P. Kooij e.a., *Where the twain meet, Dutch and Russian regional development in a comparative perspective 1800-1917*. 1998.
29. J. Kok e.a., *Levensloop en levenslot, Arbeidsstrategieën van gezinnen in de 19de en 20e eeuw*. 1999.
30. P. Kooij e.a., *De actualiteit van de agrarische geschiedenis*. 2000.
31. W. Tijms, *Groninger graanprijzen. De prijzen van agrarische producten tussen 1546 en 1990*. 2000.
32. H.M.L. Geurts, *Herman Derk Louwes (1893-1960) Burgemeester van de Nederlandse landbouw*. 2002.
33. M.A.W. Gerding (red.), *Belvedere en de geschiedenis van de groene ruimte*. 2003.
34. P. Kooij e.a., *Where the twain meet again, New results of the Dutch-Russian project on regional development 1750-1917*. 2004.